

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
YAKINÇAĞ ve TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ KÜRSÜSÜ

BAĞDAD'DAKİ KÖLEMEN HÂKİMİYETİNİN TE'SİSİ VE KALDIRILMASI İLE
ALİ RIZA PAŞA'NIN VÂLİLİĞİ
(1749-1842)

Doktora Tezi

MEHDİ JAWAD HABİB al-BUSTANİ
(1342)

İstanbul, 1979

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	VIII - IX
BİBLİYOGRAFYA	X - XVII
KISALTMALAR	XVII
GİRİŞ	
BAĞDAD'IN COĞRAFİ DURUMU VE TARİHÇESİ	1 - 5
BİRİNCİ BÖLÜM BAĞDAD'DAKİ KÖLEMEN HÂKİMİYETİNİN KURULUŞU	6 - 32
I- Büyük Süleyman Paşa'nın Bağdad Vâililiğine geçmesi 12-15	
a- Vehhâbîlerin Bağdad Eyâletine Karşı Taarruz Hareketleri	15 - 18
b- İngiliz Elçisinin Müdâhalesi	18 - 19
II- Ali Paşa'nın Vâililiğe Tâyini	20
a- Ali Paşa'nın Vâililik Döneminde Çıkan olaylar	20 - 27
1- Bilbas Aşîreti Olayı	20
2- Yezidîler Olayı	20 - 21
3- Bağdad İçindeki muhâlif grupların sebebiyet verdiği Olaylar	21
4- Vehhâbîlerin Irak Bölgelerine Saldırıları..	21 - 24
5- İranlıların Kürdistan İşlerine Müdâhalesi..	24 - 27
b- Ali Paşa'yı Kaldırma Teşebbüsü	27 - 29
III- Fransız Elçisi Sebastiani'nin Küçük Süleymân Paşa Lehine Teşebbüsleri	30 - 32
İKİNCİ BÖLÜM Küçük Süleymân Paşa Vâililiğinden itibaren Dâvud Paşa Vâililiğine Kadar Uzanan Dönemin Mühim Hâdiseleri	32 - 69
I- Hâlet Efendi Memuriyeti(1225/1810)	33 - 37
a- Hâlet Efendi Bağdad'da	37 - 40
b- İngiltere Elçiliğinin Müdâhalesi	41 - 43
c- Âsî Paşa'nın Cezâsı	43 - 45
d- Bâbân Beyi Abdurrahman Paşa'nın Bağdad Vâli- liğini İstemesi	45 - 48
1- Abdurrahman Paşa Temsilcisinin Sadâret'e Sunmuş olduğu İstekler	46 - 47
2- Abdurrahman Paşa İsteğinin Reddi	47 - 48
e- Bağdad Vâililiğine Vâli Seçme Mes'elesi	48 - 49
f- Bağdad Hazînesinin Durumu	50
g- Hâlet Efendi'nin Son Tedbirleri	50 - 52
II- Abdullah Paşa Vâililiği (1810-1813)	53 - 55
III- Saîd Paşa'nın Vâililiği (1813-1816)	56 - 59
IV- Kölemenlerin Sonu Olan Dâvud Paşa'nın Vâililiği (1816-1831)	59 - 62
a- Dâvud Paşa'nın para basma siyâseti	62

J- Ali R. Paşa'nın Muşul'da iken Aldığı Tedbirler...	123 - 124
K- Kasım Paşa Olayı	124 - 130
BEŞİNCİ BÖLÜM	
Bağdad Muhâsarası ve Dâvud Paşa'nın Teslimiyeti	131 - 167
A- Bağdadlıların İstekleri	131 - 133
B- Ali Cenâb Efendi'nin İfâdesi	133 - 134
C- Kasım Paşa Olayından Sora Ali R. Paşa'nın İcrââtı	134 - 137
D- Dâvud Paşa'nın Affına Âit Fermân ve Ali R. Paşa'nın Tutumu	137 - 138
E- Dâvud Paşa'nın Tutumu	138 - 141
F- Kuşatma Döneminde Ali R. Paşa'nın İcrââtı	141 - 142
G- Bağdad'ın İç Durumu	142 - 142
H- Fransız Subâyı Devuax'ın Kanlı Planı	143 - 145
I- Ali Rıza Paşa'nın Durumu	145 - 147
J- Bağdad Kapılarının Açılması ve Halkın İtaati ..	147 - 148
K- Ordunun Şehre Girişi ve Dâvud Paşa'nın Teslimiyeti	148 - 151
L- Dâvud Paşa'nın Menkûl ve Gayri Menkûl Malları	151 - 167
I. Dâvud Paşa tarafından zorla para aldığı kişiler ve aldığı para miktarlarını gösterir liste...	154
II Ali Cenâb Efendi'nin raporu	155 - 157
III- Dâvud Paşa'nın servetini araştırma ve tesbiti için kurulan komisyonun çalışmaları	157 - 161
1- Kasım Paşa ve Sâlih Bey'in ihtilâllerinde Bağdad vâililik sarayı ve harem konaklarından yağma edilen para , kıymetli elbise, ...ye âit liste...	162 - 163
2- Dâvud Paşa'nın kitâplığında bulunan eserler..	164
3- Dâvud Paşa'nın kendi itirâfı ile tesbit edilmiş olan mülkünü gösterir liste.....	164
4- Dâvud Paşa'nın malından ele geçip mücevherler	165
5- Dâvud Paşa'nın inşâ ettirmiş olduğu câmi ve vakıflarına âit gelir ve gider cetveli.....	165
6- Dâvud Paşa ve oğullarının mülkü ve değerleri	166
7- Dâvud Paşa'nın vakf etmiş olduğu hân, dükkan, bahçe ve sâirenin gelirleri	167
8- Vakıf gayri menkûllerinin giderleri	167

ALTINCI BÖLÜM

ALİ RIZA PAŞA'NIN VÂİLİĞİNİN İLK YILLARI	168 - 191
A- Ali Rıza Paşa'nın kişiliği ve Bağdad'daki ilk icraatı	168 - 170
B- Kölemenlerin sonu	170 - 171
C- Basra'da Kölemen Aziz Ağa'nın isyânı	171 - 174
D- Müftü Abdülganî ihtilâli	175 - 177
E- Defterdâr Ârif Efendi'nin Bağdad'a gönderilmesi	178 - 179

1-Bağdad eyâletinde iltizâm sûretiyle verilen mukataalar	180 - 182
2- Basra eyâletinde kâin gümrük ve mukataaların gelirleri mikdarı	182
3- Şehrizer, Bâbân ve Mardîn bölgeleri	183
4- Bağdad ve tevâbiinin yahudî ve hıristiyanlar vergileri	183
5- Bağdad, Basra ve Şehrizer eyâletlerinin tüm geliri	183
6- Notlar	184
G- Ali Rıza Paşa'nın isti'fâ mes'elesi	185 - 189
H- Bağdad'ın gelir durumu ve Ali Rıza Paşa'nın bildirileri üzerine yapılan müzâkereler	189 - 191

YEDİNCİ BÖLÜM

ARAP AŞİRETLERİNİN İSYÂN HAREKETLERİ VE CELİLİ	
OCAĞININ SONU	192 - 230
A- Bağdad vâlisinin iç ve dış mes'eleleri	192
B- Kufe köprüsü olayı ve Basra'daki Züheyr-zâdelerin idâmı	192 - 193
C- Şammer Aşireti	193 - 196
D- Bağdad muhâsarası	196 - 201
E- Şeyh Safûk'un görüşü	201 - 202
F- Bâbîâli'nin aşiret isyânları ve Irak'taki karışıklıkları ortadan kaldırmak için hazırladığı plan	202 - 203
G- Âgâh Efendi'nin memuriyeti	203 - 205
H- Ali Rıza Paşa'nın aşiretlere karşı izlediği siyâset	205
İ- Aneze Aşireti	206 - 207
J- Akîl Aşireti	207 - 209
K- Ali Rıza Paşa'nın aşiretlere karşı izlediği siyâsetin değerlendirilmesi	210 - 211
L- Hurşid Paşa'nın aşiretler hakkındaki görüşleri..	212
M- Dâniş Bey'in Ali R. Paşa hakkındaki düşünceleri	212 - 213
N- Kethüda Ebûbekir Ağa'nın İstanbul'a gönderilmesi	213 - 214
O- Bâbîâli'nin durumu	215 - 216
P- Musul'da Celilîlerin hâkimiyetine son verilmesi	216 - 219
R- Celilî âilesinin tarihçesi ve oynadığı rol	219 - 223
S- Celilî Yahya Paşa'nın Musul vâililiğini ele geçirmesi	224 - 225
Ş- Yahya Paşa'nın Musul vâililiğinde kalma teşebbüsü	226
T- Mehmed Saîd Paşa'nın Bağdad'dan Musul'a hareketi	227 - 228
U- Musul ahâlisinin Yahya Paşa'yı suçladıkları husûs	229 - 230

SEKİZİNCİ BÖLÜM

KÜRDİSTAN BEYLİKLERİNE SON VERİLMESİ	231 - 255
A- Kürdistan beyliklerine son verilerek idârenin Bağdad eyâletine bağlanması	231 - 232
B- Râvenduz beyi'nin isyânı(1832-1836).....	232 - 240
C- Râvenduzlu Mehmed Paşa'nın uzaklaştırılması sebebi	240 - 242
D- Bağdad vâlisinin teklifi	242 - 245
E- Badinan emîrliğinin çöküşü	245 - 248
F- Bâbân beyliği	248 - 250
G- Ali Rıza Paşa döneminde Bâbân beyliği	250 - 252
H- Bâbânî Ahmed Bey'in isyânı	252 - 255

DOKUZUNCU BÖLÜM

ALİ RIZA PAŞA'NIN KAAB AŞİRETLERİNE SEFERİ VE MUHAMMERE'NİN OSMANLI İDÂRESİ ALTINA ALINMASI	256 - 286
A- Basra Bölgesinin coğrafi, stratejik ve iktisâdî bakımından ehemmiyeti	256 - 257
B- Bağdad hükûmetinin Basra ve Muhammere'deki otoritesi	258 - 261
C- Ali Rıza Paşa'nın harekete geçmesi(1837).....	261 - 263
Ç- İran hükûmetinin protesto etmesi	263 - 264
D- Ali R. Paşa'nın Güney Irak'ta Osmanlı hâkimiyeti hakkındaki tasarıları	264 - 266
E- Ali R. Paşa'nın tasarıları üzerine Sadârette yapılan müzâkereler	266 - 267
F- Sonuç	267 - 273
G- İran hükûmeti ile Bağdad vâlisi arasındaki münâ- sebetler	274 - 286
I- İran-Irak coğrafi, ictimâî, iktisâdî ve siyâsî münâsebetleri	274 - 275
II- Bağdad'da İran temsilciliği kurulması teşebbüsü	276 - 277
III- İran'dan kaçarak Bağdad'a ilticâ eden şehzâdeler mes'elesi	277 - 279
IV- İran hükûmetinden Bağdad vâlisine karşı yöneltilen şikâyetler	279 - 283
V- Kürdistan ve Muhammere üzerinde Osmanlı-İran mücâ.	283 - 286

ONUNCU BÖLÜM

İNGİLTERE İLE OSMANLI DEVLETİ ARASINDA İRAK EYÂLETLERİ SİYÂSİ VE İKTİSÂDİ MÜNÂSEBETLERİ	287 - 323
A- Irak'ta İngiliz nüfûzunun başlangıcı ve gelişmesi	287 - 301
B- Chesney Araştırma Ekibi (1834-1837)	301 - 323
I- Chesney'in ilk gezi ve çalışmaları	301 - 302
II- Irak sularında buharlı gemi işletmesi	303 - 306
III- Fırat nehrinde gemi işletme için pâdişâh fermânı	306 - 307

IV- İngiltere'nin Bağdad konsolosu'nun ön çalışmaları	308
V- Liverpool limanından Süveydiye iskelesine kadar gelen Chesney Ekibi	308 - 310
VI- Süveydiye-Birecik yolunda karşılaşılan zorluklar	310 , 313
VII- Chesney ve Ekibin Birecik'ten Basra ve Bağdad'a kadar çalışmalarını sürdürmesi	313 - 317
VIII- Chesney Ekibine karşı çıkan Arap aşiretleri ve mukâvemet sebepleri	317 - 319
IX- Chesney Ekibinin elde ettiği sonuçlar	319 - 323

ONEİRİNCİ BÖLÜM

ALİ RIZA PAŞA DÖNEMİNDE YAPILAN İDÂRÎ VE İKTİSÂDÎ ISLAHÂT	
ŞÂM VÂLİLİĞİNE NAKLİ, KİŞİLİĞİ VE VEFÂTI	324 - 368
A- İdârî İslâhât	324 - 330
I- Bağdad'a bağlı eyâletlere tâyin edilen vâililer	324 - 326
II- Yeniçeri düzeninin kaldırılması	327
III- Bağdad eyâletinde kurulan ilk şûrâ meclisi	327 - 330
IV- Kadro mes'elesi	330
B- Mâli ve ekonomik vaziyet	330 - 355
I- Bağdad Defterdârlığı ve Ârif Efendi'nin bu göreve tâyini	330 - 335
II- Bağdad'da para değerlerinin yükselme sebepleri ve önleme gayretleri	337 - 352
a) Ali Rıza Paşa'nın teklif ettiği tedbir	338 - 339
b) Bâbiâli'de yapılan müzâkereler ve sonuçları...	339 - 341
c) Bağdad sikkesinin Diyarbakır'a etkisi	342
d) Ali Rıza Paşa'nın altın ve beyâz sikke basmakla ilgili teklifi	343 - 344
e) Ali Paşa'nın teklifinin Bâbiâli'de kabûl edilmemesi	344-346
f) Bağdad piyasasında alınıp verilmekte olan para çeşitleri ve değerlerini gösterir listedir....	347 - 348
g) Eski paraların toplanması	349 - 351
h) Bağdad ve çevresinde toplanacak para çeşidlerini ve tesbit edilen alış fiyatlarını gösterir liste	351 - 352
III- Gümrük vergi düzeninin değiştirilmesi(1256/1839)	353 - 355
C- Bayındırlık işleri	355 - 356
D- ALİ RIZA Paşa'nın şahsiyeti ve hakkında yapılan tenkidler	356 - 363
E- Necib Paşa'nın Şâm'dan Bağdad'a hareketi	363
F- Ali Rıza Paşa'nın Şam'a varışı	363 - 364
G- Necib Paşa'ya göre Ali Rıza Paşa'nın şahsiyeti....	364 - 366
H- Ali Rıza Paşa'nın Şâm eyâletinden alınması.....	366 - 368
S O N U Ç	369 - 377
SUMMARY	378 - 380
EKLER ve HARİTALAR	381 - 541
	542